

Konzultáció

A megismerés folyamata

A valóság emberi megismerése több szinten — fokozatokban — lejátszódó folyamat. E folyamat két nagy lépcsőfoka az érzéki észlelés és az elvont gondolkodás.

Az emberi gondolkodás történetében a mai napig találkozunk a megismerés két szintjének önállósításával, az egyik szintnek a másik rovására történő túlhangsúlyozásával. Azokat a filozófiai áramlatokat, amelyek szerint csak az érzéki észlelés ad hű és megbízható tudást a valóságról, empirizmusnak nevezzük. (Az empiria: tapasztalat, empiria: tapasztalat alapuló latin kifejezésekből.) Azokat az irányzatokat pedig, amelyek éppen ellenkezőleg, lebecsülik az érzéki észlelés szerepét és az elvont gondolkodást tartják döntőnek és egyedül megbízhatónak a valóság megismerésében, a racionalizmus kifejezésével szokás jelölni. (A ratio — ész, értelem — kifejezésből.)

Az empirizmus — nagyon is érthetően — vezető filozófiai áramlata volt a XVII—XVIII. század Angliájának. Kifejezte a polgári átalakulásnak, a gazdaság, a kereskedelem fejlődésének azt az igényét, hogy a valóságra vonatkozó ismereteket azonnali és közvetlen gyakorlati hasznosságig próbáknak vessék alá, s amit a tapasztalat igazol, azt tartásák meg, amit nem igazol,

vessék el. Az empirizmus ezért szorosan összefonódott a pragmatizmussal, amely egyoldalúan a hasznosságot tekinti cselekedeteink egyedül jogosult eredményének.

Némi túlzással elmondható, hogy a racionalizmus viszont inkább azokban az országokban vált uralkodóvá, amelyek — mint Franciaország, még inkább Németország — később, sőt megkésett léptek a polgári fejlődés útjára. Ennek megfelelően nem — vagy megkésett — alakultak ki a tőkés termelésnek olyan kritériumai, mint a közvetlen gyakorlati hasznosság. S e kritérium el késett történelmi kiképződése egyben lebecsülést is magával hozta: nem az empiria, a tapasztalati hasznosság és a siker, hanem a ráció — az emberi ész és értelem — a valóság megismerésének és formálásának zsinórmértéke. Ezt vallotta jó részt a hagyományosan a marxizmus egyik forrásának tekintett klasszikus német filozófia is.

A marxista-leninista filozófia a ráció-empirista problémát a két sík egységét és közvetett kapcsolatát állítva válaszolja meg. Fel tárja az érzéki észlelés komponenseit (érzet, érzetek össz képe: észlelet; korábbi érzetek felidézése; képzet), és így az elvont gondolkodás összetevőit (fogalom; a lényeges és általános voná-

sok kiemelésé; ítélet; a fogalmak közötti viszony; következtetés; az ítéletek szabályokhoz kötött viszonyrendszere). Bemutatja, hogy mindkét sík nélkülözhetetlen, mert önmagában sem elégtető. Az elvont gondolkodás hiányában képtelenek lennének a jövőre — a meg nem tapasztaltakra — vonatkozó következtetéseket megvonni. A tapasztalati megismerés hiányában pedig elveszítenék a megismerés „kapuját”: sem magunkat, sem másokat nem lennének képesek eligazítani a külvilágban.

Am nemcsak arról van szó, hanem arról is — és ebben rejlik az egyoldalú empirizmus és racionalizmus kritikája —, hogy az egyik szint nem képes a másik helyére lépni: nem helyettesítheti azt. Az elvont gondolkodás útján nem lehet ellátni azokat a feladatokat, amelyeket a valóság megfigyelés-kísérleti feltárása igényel. Nincs teória, amely az elektromikroszkóp helyébe léphetne. És megfordítva: a valóságnak számos olyan lényegi és törvényszerű összefüggése van, amelyet nem lehet közvetlen tapasztalat tárgyává tenni. Hogy az ember az élővilágból alakult ki az emberszabású előmájok közbeiktatásával, ez olyan törvényszerűség, amelyet nem lehet közvetlen empirikus úton megfigyelni és rekonstruálni. Avagy annak a ténynek, hogy a tőkés társadalom kizsákmányoló és kizsákmányolt osztályokra tagolódik, számtalan közvetlen tapasztalati megfigyelés — a jóléttől a polgári „véleményszabadságig” — elmentmondhat. A törvény mégis fennáll. Létezése a kizsákmányolás gazdasági, szociális és egyéb feltételeinek tudományos — gondolati-következtető — feltárási — visszakövetelhetők. A ráció, a televízió, a kerékpár, a hűtőszekrény, vagy éppen egy értékes festmény stb. nem a szokásos mértékű figyelmesség, hanem az életközösségre utaló ajándékozás körébe tartozik. Ezek tehát a jegyesség megszűnése esetén visszakövetelhetők. Ez a lehetőség a jóhiszemű jegyes jogi és erkölcsi szabályok szerinti védelmet jelent. Erkölcsi védelem — a jog eszközeivel — annyiban, hogy a házassági ígéret erkölcsi értéke, ennek közvetett családvédelmi szempontja, a jogi szabályozáson keresztül is érvényesül.

Jogi eszközökkel kapcsolatosan először is az úgynevezett utaló magatartást kell említeni. A Polgári Törvénykönyv szerint utaló magatartás az olyan szándékos magatartás, amely más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra készíten, amely miatt őt — önhibáján kívül — károsodás érte. Az utaló magatartáshoz tehát egyfelől szándékosnak szükséges, másfelől a káro-

Versenben — gondokkal

A Minőségi Cipőgyár szegedi gyáregységében négy formája van a munkaversenynek. A gyáregységek közötti, az Elüzem címert indított versenyben „önállóan” vesznek részt, a gyáregységben belül pedig az üzemszékek között, valamint az egyes brigádok és az egyéni teljesítmények területén vetélkednek. Az éves versenyváltások a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójának tiszteletére indított csepei felhíváshoz csatlakozva készültek el. Jóllehet még csak az év első felében járunk, az eddigi tapasztalatok is igen tanulságosak.

Az 1977. évi vállalásokról a gyárban elmondták, hogy a minőség, mennyiség, a munkafegyelem, a selejtszőköltség, a termelékenység terén „merészebb” vál-

lások születtek, amelyek különösen figyelemreméltóak az újítómóddal, a munkavédelmi előírások betartásával és a DH-mozgással kapcsolatban. A lelkészséggel, az odaadással nincs baj: jó példa erre, a kommunista munkásokon tanúsított aktivitás.

Am a munkaverseny gondoljai legalább annyi figyelmet érdemelnek, mint pozitívumai. Annál is inkább, mert ezek a gondok egyben a gyáregység, a közvetlen termelés gondoljai is. Az eddigi eltelte időszakról megállapítható, hogy minden üzemi részben voltak „szépséghibák”, ami a megfelelő minőséget, a tervezettnél nagyobb selejtmennyiséget illeti; s az új dolgozók megismertetése a szakmával sem volt mindig és mindenütt megfelelő. Azonban az első negyedév-

ben a legnagyobb nehézséget az alapanyaghiány okozta. Szállítási szervezetelesek, a gyáregység közvetlen munkájától független rossz minőségű nagy erőfeszítéseket kívánt az év elején, s ez bizony érezteti, éreztetnie kell negatív hatását a versenymozgalomban is.

Hogy a szegedi cipőgyár dolgozói mindezek ellenére is megállják helyüket a munkában, arra mi sem jobb példa, mint hogy az iparágai brigádvezetők tanácskozásán Albrecht Apollónia, a tűző üzemszékek brigádvezetője a Könyvípar Kiváló Dolgozója kitüntetést kapta. Világos tehát: ha az üzemen „készen kapott” nehézségekkel is találkozni olykor — a jó munka segít azok leküzdésében.

D. L.

Hadüzenet pornak, sárnak

Egyre-másra jelentek meg a közelmúltban a Délmagyarországi vasárnapi levelezési rovatában panaszok: az Úttörő tériek, Nádas utcái, a dorozsmai Jerney utcái, szőregi Sarkantyú utcái keseregtek, hogy utcájuk sáros, kátyús, járhatatlan.

Ugyanakkor a Városépítés és a Város Közlekedés című szakfolyóiratok új számaiban megdöbbentő statisztikák támasztják alá a panaszokat. Ezekből nemcsak az derül ki, hogy az alföldi városok belterületi utcái átlagosan fele annyira burkoltak (közvetek, aszfaltozottak), mint a dunántúliak, hanem az is, hogy Szeged az alföldiek között is meglepően hátrányos helyzetben van.

Néhány dunántúli város utcainak burkoltasága százelekben 1974-ben így festett: Szombathely 89, Nagykanizsa 66, Veszprém 65,7, Székesfehérvár 62,2, Sopron 62, Esztergom 50 %.

Ezzel szemben az alföldiek jellemző számok: Kecskemét 66, Hódmezővásárhely 44, Kalocsa 41, Szolnok 40,5, Szeged 40, Csongrád 39,9, Békéscsaba 34. A szegedi 40% még az öt

közéig csatlakozása előtti állapotot tükrözi: nyilvánvaló, hogy velük csak romlott az arány; becslésem szerint ma 35% lehet csupán burkolt az összes szegedi út, utca közül.

A statisztika — első pillanatra meglepő, de jobban utána gondolva: természetes — összefüggést mutat ki az utak burkoltasága és a gépkocsival való ellátottság között. A következő számsor azt mutatja, hogy egy-egy városban ezer főre hány gépkocsi jut: Szekszárd 81, Pécs 74, Zalaegerszeg 67, Veszprém 66, Eger 65, Kaposvár 62, Kecskemét 63, Békéscsaba 54, Szolnok 50, Debrecen 49, Szeged 45.

Nyilvánvaló tehát, hogy hátráltatja a városiasodást a burkolatlan utak nagy száma. Amennyire érthető és megmagyarázható a történelmi és természeti viszonyok különbségeiből a dunántúli és az alföldi városok közötti eltérés, annyira nem lehet objektívnek tartani pl. Szegednek Kecskeméthez képest való hátrányát mind a két vonatkozásban. Az utak burkoltaságát tekintve 66:35; a gépkocsival való ellátottságot nézve pedig 63:45 az arány.

Természetesen senki nem rója ezt föl a mai városvezetésnek: tudjuk, hogy örökölték ezt a terhet. Am a statisztikának és a napirenden levő panaszoknak egyaránt arra kell készítenie a városfejlesztés mai irányítóit, hogy az eddiginél előbbre sorolják a tennivalók sorrendjében a belterületi utcák burkolását. Nem túlzás azt kívánni: közvetlenül a lakásépítés után.

Nem csupán a személygépkocsi szaporodása teszi sürgetővé az útépités fokozását, hanem az elemi közérdek is. A mentő, a tűzoltó, a betegket, idősöket szállító bérautó sem lehet be a dágányos, tengelytörő utcákba. Életmentés foroghat kockán miattuk. Végül, de nem utolsósorban, a környezetvédelem, a természeti szép iránti igény is azt követeli, hogy úzenünk hadat a pornak, sárnak.

Bizonyos, hogy a városi tanács építési és közlekedési osztályának van terve a belterületi utcák fokozatos burkolására. Ezt nem ismerem, de attól tartok, a jelenlegi ütemet tekintve Szeged utcáinak fele még 2000-ben sem lesz kikövezve. Holott elkerülhetetlen lépés Szeged városiasodásának folyamatában az útépitések meggyorsítása. Nemcsak a valóban szükséges, a nemzetközi utak áteresztő képességét fokozó útvonalak és csomópontok költséges kiépítése, hanem a város lakosságának mindennapi életét szolgáló utak, utcák burkolása is.

Valószínű, hogy a városfejlesztésre szánt pénzek

némi átcsoportosítására is szükség lenne, ha a fontos, sági sorrendben előbbre kerülne a belterületi útburkolás. Az is nyilvánvaló, hogy kétszer is meg kell gondolni a jövőben, érdemes-e egy-egy kövezett vagy aszfaltozott utcát újrakövezni, újraszfaltolni, mielőtt kövezetlenek szárai várják a portalanítást.

Takács Máténak a Területrendezés 1976. évi 1. számában megjelent tanulmánya szerint eredményes Szegeden a burkolatlan utak megszüntetése — kohósallakal. Eddig mintegy 15 ezer tonna salakot terítették szét 5-6 méter szélességben, 30-40 cm vastagságban bizonyos kövezetlen utcákra. A salak az esővíznek és a forgalom terhelésének hatására cementálódik, megköt, és egy-két év múltán kielégítő szilárdságot ér el.

Ezt a kezdeményezést kellene az eddiginél kiterjedtebben, szélesebb körben folytatni. Ebben egy-egy utca lakóinak társadalmi munkájára is lehet számítani. Ehhez az kell, hogy kerüljön nyilvánosságra az a terv, amely a salakozandó utcák sorrendjét és a munkák időrendjét pontosan megadja. Egyszeriben érdekeltekké válnának az utcabeliek, és nyilván munkajárulékat adnak a burkoláshoz. Az sem elképzelhetetlen, hogy anyagilag is hozzájárulnának; erről csak a lakosság utcánkénti megkeresése után tudnánk bizonyosat. Mindenesetre mind a Hazafias Néphatalom, mind a Magyar Autóklub mozgósítaná a lakosságot erre a kézzelfogható haszonnal járó társadalmi munkára.

Ahova nem kerül salak, oda minden talpalatnyi helyre füvet vessünk. Egy-egy ház lakói ne csak söpörjenek, hanem füvesítsenek is a saját házuk előtt. Az is valószínű, hogy a keskeny, csak egy nyomtávú burkolt utcákon sajátos helyi KRESZ-re kell majd szoktatnunk a gépjárművezetőket: kiteréskor ne hajtsanak a fűre, hanem álljanak félre egy-egy ház kapubejárátánál, míg a szembejövő kocsi elmegy. Így meg lehet kimélni mind az utat, mind az ezt szegélyező füvet.

Ezzel párhuzamosan folytatható a fontosabb utcák aszfaltozása. Olyan tervet kellene kidolgozni, amely az ezredfordulótól kezdve ki Szeged valamennyi utcájának burkolását salakkal vagy aszfalattal. Nem mehetünk át a 21. századba sáros, poros, gyomos városképpel! El kell érünk, hogy legalább 2000-re csak burkolt utak, járdák és zöld nyelnek legyenek Szeged belterületén.

Dr. Péter László,
a Magyar Autóklub szegedi csoportjának elnöke

Hogyan állapítják meg a filmeknél a korhatárt?

A moziműsorokban a cím utáni csillagok jelzik, hogy a szóban forgó alkotást csak 16 vagy 18 éven felüliek nézhetik meg, illetve, hogy 14 éven aluliaknak megtekintését nem ajánlják. Milyen szempontok szerint állapítják meg a korhatárt? — érdeklődtünk a Filmfőigazgatóság műsorspolitikai osztályán.

— Az „iránytű” az a miniszteri rendelet, amely kimondja, hogy a bemutatásra kerülő filmeket a filmátvevő bizottság a nevelési szempontok figyelembevételével... minősíti. Az A, B és C minősítés a 18 éves, a 16 éves, illetve a 14 éves korhatárt jelenti. Míg a 18, illetve a 16 év kötelező eret — tehát ennek az előírásnak a megszegését kivethetik a moziból és a jegyet kiadó mozi vagy illetékes személyt megbüntethetik — addig a 14 éves korhatár csak ajánlott, tehát nem kötelező.

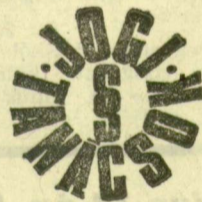
A filmek korhatár szerinti kategorizálását illetően — ennek jegyében — a fő szempont az, hogy a serdülőkorúakra káros, a brutalitás, a durvaság és az erőszakosság ábrázolása; ez nagyon sok esetben hátrányosan hat a fiatalok gondolkodására. Komoly gondot okozhat az is, ha a serdülőkorú olyan problémával találkozik, amelyet nem ért meg; félelmet kelthet benne és pszichológiai ártat a fejlődésben lévő fiatalembernek.

„Korhatár-vitákat” idézhet elő a modern filmek realizmusa. Sok esetben — éppen az előzőekben említett szempontok alapján — mérlegelni kell, hogy értékes filmek, amelyekben sok a természetes elem, a közönség elé kerüljenek-e? Ilyenkor azzal is számot kell vetnünk, hogy kiknek az érdeklődési körébe tartozik a szóban forgó alkotás, s ennek megfelelően esetleg stúdióprogramokba iktatjuk, vagy a

klubmozik, illetve a Film-múzeum műsorára kerülnek. Hazánkban egyébként az elmúlt esztendőben 198 játékfilmet mutattak be. Közülük négy volt 18, tizenhat 16 éven felüli korhatárhoz kötve; a 14 éven alul nem ajánlott filmek száma 47 volt.

Fényes Tamás

A jegyességről

H. S. szegedi olvasónk a jegyességről kért tájékoztatást. Szeretné tudni, hogy a jegyességet hogyan szabályozza a jog, továbbá azt is szeretné tudni, ha a házasság nem jön létre, az ajándékokat, amit menyasszonynak adott, visszakövetelheti-e vagy sem?

A jegyesség nem jogi fogalom, a családjog nem ismeri el, tehát nem fűz hozzá jogi előírásokat. A jegyesség, mint a házasságkötés megelőző, a házasságra lépés szándékával létesült kapcsolat a társadalmi együttélés szokásos terméke, és alapvetően az erkölcsi normák szabályaira épül. A családjogon kívül egyéb jogterületeken jogilag értékelt kapcsolatnak számít. Így például a polgári és a büntető jog szabályai szerint a jegyes hozzátartozó, ami azt jelenti, hogy a jegyes mentesül a tanúzási kötelezettséget alól, vagy házasságkötés elmaradásával kapcsolatos jogi védelem a házasság reményében kötöttségű jegyesnek.

Az eddigi bírósági gyakorlat szerint a jegyesek között a szokásos mértékű meghal-

dó, tehát nagyobb értékű ajándékok — a polgári jog általános szabályai alapján — visszakövetelhetők. A ráció, a televízió, a kerékpár, a hűtőszekrény, vagy éppen egy értékes festmény stb. nem a szokásos mértékű figyelmesség, hanem az életközösségre utaló ajándékozás körébe tartozik. Ezek tehát a jegyesség megszűnése esetén visszakövetelhetők. Ez a lehetőség a jóhiszemű jegyes jogi és erkölcsi szabályok szerinti védelmet jelent. Erkölcsi védelem — a jog eszközeivel — annyiban, hogy a házassági ígéret erkölcsi értéke, ennek közvetett családvédelmi szempontja, a jogi szabályozáson keresztül is érvényesül.

Jogi eszközökkel kapcsolatosan először is az úgynevezett utaló magatartást kell említeni. A Polgári Törvénykönyv szerint utaló magatartás az olyan szándékos magatartás, amely más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra készíten, amely miatt őt — önhibáján kívül — károsodás érte. Az utaló magatartáshoz tehát egyfelől szándékosnak szükséges, másfelől a káro-

sodó fél jóhiszeműsége, azaz aki nem tudta, hogy a másik fél végső elhatározása más lesz, mint amit vele közölt, vagy arra utalva viselkedett. Nyilvánvaló, hogy az eljegyzés a házasságkötésre utaló magatartás. Ezért a házasság reményében költelező jegyes a jogszabály szerint kártérítésre jogosult. A bíróság az utaló magatartást tanúsító jegyest a kár teljes vagy részbeni megtérítésre kötelezheti. A kártérítésre kötelezés tehát a bíróság belátásától függ. A jóhiszemű jegyes jogi védelmének másik eszköze a tévedésre (meghiúsult várakozásra) vonatkozó jogi rendelkezések alkalmazása. Az ajándékozás során mindkét fél a jövőben bekövetkező házasság megkötésével számolt. Enélkül az ajándékozás létre sem jött volna. A jegyes tehát az általa adott ajándék visszakövetelésére tévedésre hivatkozással — indíthat pert.

Olvasónk a fentiekben már el tudja bíráltni, hogy menyasszonynak adott értékes ajándékokat visszakövetelheti-e a jegyesség megszűnése után.

DR. V. M.